

Zeitschrift: Die deutschen Mundarten : Monatschrift für Dichtung, Forschung und Kritik
Band: 6 (1859)

Artikel: Südböhmische Sprachprobe : Mundart vom Bezirke Oberplan.
Autor: Pangerl, Matthias
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-180186>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 16.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

an die ältere Weise der Umschreibung des Futurums; Grimm, Gr. IV 181. — *der Ôklopfer bá Snt Seibald*, ein wegen seines fratzenhaften Gesichtes sprichwörtlich gewordener bronzener beweglicher Thürgriff (Anklopfer) an der Brautthüre der St. Sebaldukirche in Nürnberg. — *Knübelesbauern*, pl., Knoblauchsbauern, heißen die Bewohner der nördlich und nordwestlich von Nürnberg zunächst gelegenen Dörfer, die auf ihren breiten Ackerbeeten (*Gwändern*) vorzugsweise Gemüse, selbst feinere, bauen und ehemals auch durch eine eigenthümliche (wendische) Tracht von ihren Nachbarn sich unterschieden. Eine uns vorliegende handschriftliche Topographie des Nürnberger Gebietes (v. J. 1752) sagt: „Diese bishero erzählte Flecken und Dörffer liegen alle zwischen dem Wald und der Rednitz gegen der Linken Hand, welcher Tractus insgemein das Knoblochland genennet wird aus Ursachen, dafs viel Zwifel, Knobloch, Kraut und Rübsamen dis Orts gebauet und von hinnen in fremde Landen, als Franckreich, Welschland, Spanien u. dergl. verführt und damit grofse Handlung getrieben wird. — *zon trôg'n*, zu tragen; Z. V, 505, 2. — *mit den Franzúsná*, mit den Franzosen; über die verdoppelte Dativendung vgl. Gr. 91. Z. V, 411, 7.

61 — 70. *or'nli*, ordentlich; Gr. 58. — *wos fêr á*, was für eine (pl.), was für welche; s. oben zu 27. — *barfêfs*, barfuß; Gr. 23. Z. IV, 273, 152. — *g'hatt'n*, erweiterte Nebenform von *g'hatt*, gehabt; Gr. 98, a.

71 — 80. *rummä'*, d. i. rumher = herum; Z. V, 517, III.

81 — 90. *i' z'brech' vur Lach'n* (s. oben I, 34), eine sprichwörtliche Redensart: ich zerbreche (anderwärts: zerplatze) vor Lachen; vgl. sich krank lachen, sich buckelig (einen Buckel) l., sich ausschütten vor Lachen, Grimm, Wb. I, 963, 3.

91 — 102. *ású*, also, so; Gr. 8. 68. Z. V, 133, II, 26. — *denen ihri*, umschriebener Genitiv; deren; Gr. 90. Z. V, 310 f. — *Madléná*, auch *Léná*, f., Magdalena, wie *Miléna* für Maria (*Mili*) Magdalena; Schm. II, 608. — *Wáb'l*, f., Barbara; Gr. 54. 76. Z. III, 240, 3, 31.

Da hier unseres trefflichen Nürnberger Volksdichters Joh. Wolfg. Weikert aufs neue gedacht worden, so nehme ich diese Gelegenheit wahr, einen Irrthum zu berichtigen, welcher sich von der, bei Beerdigung des Dichters gehaltenen Rede aus durch sämtliche Nekrologe in den Nürnberger Zeitungen, wie auch in dieser unserer Zeitschrift (IV, 84), und in das der Auswahl seiner Gedichte (Nürnb. 1857) vorausgeschickte biographische Vorwort, ja selbst bis auf die, seinem Grabsteine eingefügte eherne Gedächtnis tafel und die zur Weihe derselben begangene Feier erstreckt hat, den ich aber sofort, nachdem ich ihn entdeckt, auf dem Grabsteine verbessern ließ und hiemit auch für diese Zeitschrift berichtet haben will: Weikert war nicht am 14. Juni, sondern „an Petri-Pauli“, d. i. den 29. Juni (1778) geboren.

Südböhmische Sprachprobe.

Mundart vom Bezirke Oberplan.

Mitgetheilt von Matthias Pangerl in Wien.

I. Dê Hans'l und d' Grê'l.

Grê'l! hiæzd muoß ə' də' d' wôrət sôg'n: Jo, Hans'l! es bleibt wul dæbei, 5
 du mogst mə' əmôl əz viel goll, i' bleib' də' scho' ewi' treu,
 's poss'n şpil'n kâu' i' nit də'trôg'n, wunnst: zôlst, so låung's mə' schmeckt,
 du mogst di' scho' g'môã üwêroll. und 's gêald dir no' kleckt.

Grê'l! mā beudl wird schõ mod,
leid't i' dā' auszeurung schõ, 10
dani finess'n hāũ i' hiezd sott,
heu't kriegst mi' do' nimmə draũ.

A, Hans'l! dos war və dir schlecht,
heu't schmeckət 's mē' grod no' recht,
d' fūəß' kaimment ā' schõ drei, 15
tāunzt muoß 's no' tüchti' sei'!

Schāu, Grê'l! mā fuoß is g'schwull'n,
heu't is mit 'n tāunz'n fürbei,
möcht' mi' jo glei' dā' deix'l hūl'n,
bragst mi' jo i' die schō̃sti seirei. 20

Wos scher'n mi' na' dani fūəß,
daß i' um di' nix būəß';
i' wōāß mē' ən āune'n schõ,
der 's tāunz'n ā' guot kāũ.

Grê'l! i' kâf mē' ən oix'nzei' 25
und kost ə' ən gul'n mi' glei';
siəg ə' di' heu't bē'n g'moāhaus ştẽ,
hau ə' di' ôhi wiə ə şpreu.

Hans'l! dô is schõ g'sorgt dəfür,
dēnn i' hāũ jo ən kranədier; 30
wunnst' dēn san sâw'l siəgst,
schāu na' zuo, wiəst' dô dā'schréckst.

Grê'l! is bə dir sô um ə zeit,
do bin i' frallə schlimm draũ,
ei du və'fixti və'leg'nheit! 35
wos fāung' i' mit dir hiezd āũ?

Wos dā' in briefdasch'l z'viel duot sei',
dos şteck' dā' i' dan beud'l ei',
daß dā' beud'l brav āũg'füllt wird,
sist wirst du və mir cassiert. 40

Grê'l! sôg mē', host və dan kranədier
san sâw'l ā' schõ g'seg'n?
oftə' is wul gôr mit mir, —
Grê'l, sô wos is mē' no' nit g'scheg'n!

Hans'l! mir is 's frallə recht loād, 45
der hot 'n ştecke i' dā' schōād,
do kāũ mē' in niəməl seg'n:
es wār jo dô um mi' g'scheg'n.

Grê'l! host' hiezd d' wôrət g'sōa't,
für ə' di' heu't no' z'n tāunz; 50
d' eifə'sucht, wōast' ê, wiə s' mi' plōat:
i' bin hult ə dāmischə' Hāunz!

I' muoß hult ə Grê'l hōm!
schāu! wir zwōa taum jo zāum;
recht dāmisch und treu və'liebt 55
bleib mē', biß ə' dā' ştirb! —

II. Ob d' äuglein hant schworz odə' brāũ?

Diə'nal! geh her zən zau
und loß dā' s' recht āũschāũ,
ob dani äuglein hant
schworz odə' brāũ?

I' geh nit hi' zən zau 5
und lô mē' s' nit āũschāũ,

ob mani äuglein hant
schworz odə' brāũ.

Sie han hult nit schworz,
sie han hult nit brāũ, 10
es han ə pôr äuglein,
so liəb zən āũschāũ.

III. Schnaderhüpfeln.

Diə'nal, geh her zə mir,
bleib ə wéng štē,
und i' schāu də' in zögə,
kāunst glei' widə' gē.

Durt ünt ī də wies
doan zwōa liəwi scherz'n;
wō kōā eifə'sucht is,
geht kōā liəb vən herz'n. 20

Wunn 's wirtshaus ə kirə wâr, 5
und 's mensch ə oltôr,
möcht i' ə pforrə' sā
ə sim ə ocht jôr.

Dåurt åuməd am bergl,
wō d' sunn' so schō̄ scheīt,
dô ockə'n zwōa gāugsch'n
und d' kotz duot inə mein.

Fischal im woße',
fischal im deicht, —
'n Sepal və'loß'n,
is â' nit so leicht.

Und ə bau'rnmaßl und ə ştodtmādl 25
is gōar kōā və'glei',
wunn â' 's bau'rnmaßl ə weng vən
küədreck ştinkt,
is dénnət schō̄ də'bei.

Wunn 's bergal nit wâr
und die jammə'li' hōh,
sehət i' mā̄ schotzal
um ə holwi ştund ê.

Mā vodə' is ə ruəmdiəb,
und mā̄ muədə' hot g·ştūl'n, 30
mā schwéstə' sitzt ī 'n arrest,
und mē̄ bruədə' hacht af'n golg'n.

IV. ə kinnə'g·schiicht.

Do is əmōl ə māũ g·wēn, der hot zwōa kinnə g·hot. Hiəzd is e'
mit ī ī d' bē'n gāungə. Wiə s' in wold außi kaimmə han, hot ə' i'
ən hulzschlägl af'n bām bund'n und hot g·soat: „Bróckt's énk hiəzd bē'n
und dənô' schlôgt's mit 'n hulzschlägl dreimōl af'n bām, daß i' énk hōr.“
Oftə' is də' vodə' furt gāungə und d' kinnə' hāum si' də'weil bē'nə bróckt. 5
Wiə s' schō g·muo' g·hot hāumt, han s' zən hulzschlägl hī'gāungə und
hāum mit ēam dreimōl af'n bām g·schlôg'n; ôwə' də' vodə' is nimmə'
zə ī kaimmə. Hiəzd sōa't 's diə'nal zən büewal: „Geh, şteig' af ən
bām und schāu, wunnst' nit ə liəchtal siəgst.“ Do is də' buə in ən vōgl-
bām afig·ştieg'n, hot ôwə' niənəzd ə liəchtal sehə künnə. Oftə' han s' 10
hult widə' weidə' gāungə. In ə wal hot 's diə'nal widə' zən buəm gsoa't:
„Geh, şteig' af die fōre, obst' no' kōā liəchtal siəgst.“ Und wiə də'
buə af d' fōrə g·ştieg'n is, hot ə schō və weit'n ə liəchtal də'blickt;
dos liəchtal is ôwə' və ən Tülk'nhaus g·wēn. Hiəzd han hult d' kinnə'
af's Tülk'nhaus zuogāungə; wiə s' ôwə' hī'kaimmə hant, hot d' Tülkin 15

zə ī g'sōā't: „Mā māū is nit dəhōamt, wunn ə' s wüßt, daß és do
 habts, möcht ə' énk affréß'n; i káu énk nit dô koln.“ Do hot ôwə'
 d' diə'n g'sōā't: „Az meīz, frau, loß mə' s' dó' dô, dōā mē' s' hi'tə' d'
 krautdunnə zubistékə, dô wird s' oftə' də' herr nit wiß'n.“ Hiəzd hāum
 20 s' hult d' kinnə hi'tə' də' krautdunnə və'steckt. Gleī' draf is də' Tülk
 hōam kaimmə und hot g'schriən: „I' schmék' ən christ'n in man haus,
 i' schmék' ən christ'n!“ Do hot sā' wei' g'sōā't: „Hā, narrischə māū!
 wó wird dénn ə' christ ī unsə' haus kaimmə? wir hāum jo nēamt dô
 koln.“ Də' Tülk hot ôwə' widə' g'schriən: „I' schmék' ən christ'n und
 25 wunn i' in find', sə' z'reiẗ' i' n.“ Hiəzd hāum s' əm hult d' kinnə'
 brocht und oftətə' hot ə' də' diə'n āūg'schofft, sie sull s' fleiẗ'i' fuədə'n,
 daß fōast wé'n, wail ə' san freūd'n hot ə' mólzeit gēm will'n; do hiəd'n
 s' dənô' die zwōā kinnə' zāung'freẗ'n. D' diə'n, die hot 'n kinnə'n na'
 g'muo' nuẗkē'n und lêzēal'n zən éẗ'n gēm, weil s' ī den Tülk'nhaus ə'
 30 lêzēaldəs dô' g'hot hāumt. In ə' vier wóch'n hot də' Tülk ze də' diə'n
 g'sōā't: „Geh außi in ştoll und schneid' ə-n-jed'n kī' ən fingə' ô', daß
 i' siəh, wunn s' scho' fōast hant.“ Do is d' diə'n in ştoll außigāungə
 und hot g'sōā't: „Mani liəb'n kinaln, i' sull énk ə-n-jed'n ən fingə'
 ô'schneī, er will sehə, obs scho' fōast habts.“ Do hāum d' kinnə' s'
 35 wōan āūg'fāungə und d' diə'n hot ā' g'wōāt und hot zən kinnə'n g'sōā't:
 „Naz, naz! i' tuo énk nix; i' wīr' də' gōāẗ ən ştrichə ô'schneī und
 ēamə ā'hitrôg'n.“ Richti', sie hot də' gōāẗ ən ştrichə ôg'schnī'n und hot
 n in Tülk'n brocht. Wiə der in g'seg'n hot, hot ə' g'sōā't: „Nā! sie
 han no' nit fōast g'muo', fuodə' s' no' ə' pôr tōg' und dənô' schneid' inə
 40 widə' ən fingə' ô' und loß mə' n' sehə.“ Nô' ə' pôr tōg'n is hult d'
 diə'n widə' ī 'n ştoll gāungə und hot zən kinnə'n g'sōā't: „Mā' herr hot
 mə' scho' widə' āūg'schofft, i' sull énk ən fingə' ô'schneī; ôwə' loẗts s'
 na' gē und wōā'ts nit, i' tuo ēam hult widə' ən ştrichə və' də' gōāẗ
 bringə.“ So hot s' hult widə' ən ştrichə brocht und də' Tülk hot g'sōā't:
 45 „Jô, hiəzd han s' scho' recht! duots na' glei' 'n bó'of'n hōaz'n und d'
 kinnə' brô'n und i' wīr' də' wâl d' freūd' eilônə gē.“ Hiəzd is d' diə'n
 g'schneāll zən kinnə'n außigrénnt und hot zə ī g'sōā't: „Wunn énk d'
 Tülkin af d' bo'schüẗl setzt, sə' follts nə' glei' af də' āūnə'n seit'n ôhi,
 und oft schauts, daß mə' s' sēalwə in d' bó'of'n ā'hiwerf'n.“ Wiə hult
 50 s' fuir in bó'of'n scho' recht brunnə hot, hot d' Tülkin d' kinnə' af d'
 bo'schüẗl g'setzt, ôwə' d' kinnə' han glei' widə' af də' āūnə'n seit'n ôli-
 g'foll'n und hiəzd hāum s' mit də' diə'n d' Tülkin in of'n ā'hig'steckt
 und han dāvō' g'reunt. Do han s' mit də' diə'n zə' nən hüətə' kaimmə;

zə dən hot d' diə'n g'sōā't: „Wunn də Tülk bold nō'kaimmə dāt, sə
sōā'ts ēām, daßs uns nit g'seg~n hobts.“ Wiə də' Tülk hōāmkaimmə is, 55
hot ə' in gānz'n haus nēamt mer g'fund'n. Hiəzd schāut ə' hult ā' i' 'n
bó'ofn ā'hi und schreit: „Do reckt jo mā' oldi sēalwə' d' gig'n außə'!“
Oftə' is ə' glei' auß' 'n haus und də' diə'n nō'. Wiə ə' zən hūetə' kaimmə
is, hot ə' 'n g'frōā't: „Hobts nit ə' diə'n mit zwōā kinnə'n g'seg'n?“
„Jo,“ sōā't də' hūetə', „dōhi~ han s' gāungə.“ Hiəzd is ə' hult widə' 60
furtg'rennt und is zə ən müllnə' kaimmə. Dən hot ə' ā' glei' g'frōā't:
„Hobts nit ə' diə'n mit zwōā kinnə'n fürbeigē g'seg~n?“ „Jo,“ sōā't
draf də' müllnə', „hiəzd grōd vor ə' wail.“ „So,“ sōā't də' Tülk, „dos
is mā' diə'n g'wēn; wiə is s' denn ōwə' mit 'n kinnə'n ūwə' 's woßə'
umikaimme?“ „Nu,“ sōā't də' müllnə', „i' hāũ inə hult ull'n ən mül- 65
štōā~ umən hols bund'n und oft hans umig'schwummə“ (dos hot ōwə'
də' müllnə' na' so g'sōā't, daß də' Tülk d' diə'n mit 'n kinnə'n nimmə'
krieg~n sullt). „Do müəßts glei' ā' ōan umibind'n,“ sōā't də' Tülk.
Hiəzd hot ēām hult də' müllnə' glei' den ullə'grōßt'n, den ə' g'hot het,
uməbund'n, und də' Tülk is i' 's woßə' g'sprungə. Er hot ōwə' nit 70
schwimmə künne, wail də' mülštōā~ z' schwār wōr, und is də'drunkə.
D' diə'n is də'wail mit 'n kinnə'n furtg'rennt und is oftətə ā' bold zən
vodə'n və die zwōā kinnə' kaimmə. Hiəzd is d' g'schicht aus; wunn s'
nit wōr is, is də'log~n, und wenn s' no' nit ulli g'storb'n han, sə lēm
s' no'.

75

Sprachliche Erläuterungen

vom Herausgeber.

I. Hänschen und Gretchen. Z. V, 471 u. Z. IV, 156. — 1. *hiəzd*, jetzt; Z. V, 505. 512, 12. — *Wōrst*, f., Wahrheit; Z. III, 17. 476. V, 235. — 2. *əz*, *ez*, jetzt; Z. V, 129, 4. — *Goll*, f., Galle, d. i. Aerger, Verdrufs. — 3. *də'trōg~n*, ertragen; Z. V, 133, 10. 422, I. 467. — 4. *si' g'mōā' mochə*, sich gemein machen, mit jedermann sprechen und Umgang pflegen. — 7. *wunnst*, wenn du, ebenso 31 u. 32 *wiəst*, wie du, IV *obst*, ob du; Z. VI, 39, 47. — *kléck'n*, wie nhd. klecken, erklecken, erklecklich (Frisch, I, 521 a. Adelung. Vgl. Fastnachtsp. 85, 16. 787, 17), zureichen, langen: *du kléckst schō mit dēm, wos d' host*; gleichen Schritt halten, gleichthun, erlangen; *wenn du sō g'schnēäll gehst, kãũ ə' də nit klécke*. Schm. II, 352. Höfer, II, 139. Cast. 142. Lor. 74. Schröer, 70. Tobler, 108: *chlènka, klécka*. Schmid, 317. Reinw. I, 80: *klicken, klecken*. Schleicher, 68 (auch koburgisch, wo es jedoch schon in ein hochd. glücken umgedeutet wird). Berndt, 69. Hennig, 124. Niederd. *klicken* (vgl. dän. *klekke*): Brem. Wb. II, 784. Dähnert, 235. Richey, 122: *verkllicken*. Schütze, II, 277. Die Abstammung und Begriffsentwicklung dieses Wortes ist noch zweifelhaft, da ältere Belege fehlen. Nur bei Jeroschin (Pfeiffer, 100 d) findet sich *klecken* in der Bedeutung: durch kleine Massen vermehren. — Sollte an das mhd. *klecken* (v. *klac*, m., Schall, Krach),